

**การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ
การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3**
**Participation Action Research of Development Knowledge Management to Improve
Academic Management Efficiency of Extended Opportunity School: A Case Study at
Banphosri School Under Jurisdiction of the Office of Primary Educational
Ubon Ratchathani Service Area 3**

พงษ์ศักดิ์ สุขพิทักษ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการการจัดการความรู้ของครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส 2) เพื่อประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา 3) ศึกษาผลการใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี 4) ศึกษาความพึงพอใจของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อการจัดการความรู้

การวิจัยมี 3 ขั้นตอน คือ 1) สำรวจสภาพปัจจุบันและความต้องการการจัดการความรู้ของครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา 2) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้เพื่อกำหนดกระบวนการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขยายโอกาส 3) ดำเนินการตามวงจรการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการกระทำซ้ำ 2 วงรอบ นำไปทดลองใช้กับครูและบุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีในปีการศึกษา 2554 ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน 2 คน ข้าราชการครู 20 คน พนักงานราชการ 2 คน ลูกจ้างประจำ 1 คน ลูกจ้างชั่วคราว 1 คน รวมทั้งสิ้น 26 คน ในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการ เครื่องมือเครื่องใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง 2) แบบบันทึกการเทียบเคียง 3) แบบบันทึกการปฏิบัติที่ดีเลิศ 4) แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน และความต้องการการจัดการความรู้ในโรงเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.85 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่า t-test

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 มีการดำเนินการจัดการความรู้ โดยภาพรวมมีการดำเนินการในระดับปานกลาง และบุคลากรมีความต้องการให้โรงเรียนดำเนินการจัดการความรู้ในโรงเรียน โดยภาพรวมมีความต้องการในระดับมาก 2) การประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในองค์กรโดย กำหนดกระบวนการจัดการความรู้เป็น 6 ขั้นตอน คือ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ นำไปดำเนินการตามวงจรการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAOR) ตามแนวคิดของ Kemmis and McTaggart (1988) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นร่วมวางแผน (Planning) ขั้นร่วมลงมือปฏิบัติ (Acting) ขั้นร่วมสังเกตผล (Observing) และขั้นร่วมสะท้อนผล (Reflecting) 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากผลการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในปีการศึกษา 2554 เมื่อเปรียบเทียบกับปีการศึกษา 2553 เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย 8.91 และ 3.32 ตามลำดับ ความรู้ความเข้าใจของครูและบุคลากรทางการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้

¹ โรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ก่อนและหลังการทดลองมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4) ความพึงพอใจของครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อการใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, การจัดการความรู้, โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

Abstract

This study aimed to : 1) study the current conditions and wants of the personnel of Extended Opportunity School on knowledge management 2) use a knowledge management model to improve academic management efficiency of extended opportunity school, 3) study result of the use of the knowledge management model to improve academic management efficiency of extended opportunity school and 4) study teachers' satisfaction towards the use of knowledge management.

The present research consisted of three stages: stage one was inquire on the current conditions and wants for the school knowledge management.; stage two was concerned with the concepts, theories and related research of knowledge management and applying knowledge management process to improve academic management efficiency of extended opportunity school, stage three was concerned with a participation research. The target area was Ban Phosri School under Jurisdiction of the office of primary education Ubon Ratchathani service area 3 in the academic year 2011. The target groups included 2 school administrators, 20 teachers, 2 staff, 1 permanent employee and 1 employee. The research instruments comprised 1) structured interviews, 2) records, 3) records of excellent implementation, 4) questionnaire created by the researcher. Data were gathered by means of observing, asking and interviewing. Data gained were validated, interpreted and reflected in each circuit. The qualitative data were analyzed by an interpretative method. The quantitative data were analyzed by a descriptive method. Statistics used were mean, standard deviation, and t-test.

The study found that : 1) As for the current conditions in Ban Phosi School, knowledge management was moderate. The personnel's wants for the school knowledge management were overall at a high level. 2) The researcher first application a knowledge management process comprised six steps ; provided facilities and implemented the learning process by indicating knowledge, constructing and pursuing knowledge, systematizing, transferring, exchanging, and applying knowledge, to improve academic management efficiency by the participatory action research (PAR) process, conceptual framework of Kemmis and McTaggart (1988) comprised 4 steps ; planning, acting, observing, and reflecting was implemented 2 cycle. 3) Primary grades 6 and secondary grades 3 students' achievement on the result of national test (O-NET) in academic year 2011 compare with academic year 2010 increased by average means of 8.91 and 3.32 respectively. The teachers' knowledge about knowledge management process before and after the experiment significantly increased at level .01. 4) The level of teachers' satisfaction towards the use of participatory action research of Knowledge management process was at high level.

Keywords : Participatory Action Research, Knowledge Management, Extended Opportunity School

บทนำ

เป็นที่ยอมรับกันว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของประเทศ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศให้มีความสงบสุข เจริญรุ่งเรืองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง กระทรวงศึกษาธิการได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีให้เยาวชนทุกคนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้มีโอกาสเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 2532 เป็นต้นไปจึงมีนโยบายให้กรมสามัญศึกษาเปิดโรงเรียนสาขามัธยมศึกษาตอนต้น และเปิดโรงเรียนใหม่เพิ่มขึ้นทั่วประเทศปีละ 50-100 โรงเรียน แต่พบว่ายังมีประชาชนที่อยู่ห่างไกลออกไปในชนบทไม่สามารถมาเข้าเรียนได้ จึงได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีความพร้อม เริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา 2533 เป็นต้นมา และเรียกชื่อโรงเรียนประถมศึกษาที่จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาด้วยว่า โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งในปีการศึกษา 2554 มีจำนวนทั้งสิ้น 7,083 โรงเรียน (www.bopp-obec.info/home)

ปัจจุบันโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาเฉพาะระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเท่านั้น และใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2551 ในการจัดการเรียนการสอนเช่นเดียวกันกับโรงเรียนมัธยมในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีภารกิจงานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาแห่งชาติ ในงาน 4 ด้าน คือ 1) งานบริหารวิชาการ 2) งานบริหารงบประมาณ 3) งานบริหารบุคคล 4) งานบริหารทั่วไป ไปยังสำนักงานเขตพื้นที่และสถานศึกษาโดยตรง เพื่อให้การศึกษาสร้างคน สร้างความรู้ ส่งเสริมคุณธรรม คุณภาพ สมรรถภาพ และประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องยึดเงื่อนไขและหลักการสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย 1) ยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจ (School Based Decision Making) เพื่อให้อิสระแก่โรงเรียนในการตัดสินใจด้วยตนเองโดยยึดประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ 2) การมีส่วนร่วม (Participation) เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลหลายฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เกี่ยวกับการจัดการศึกษามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผล และร่วมชื่นชมยินดีกับความสำเร็จ 3) กระจายอำนาจ (Decentralization) การบริหารจัดการศึกษา ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบริหารงานบุคคล และด้านบริหารทั่วไป 4) ความรับผิดชอบตรวจสอบได้ (Accountability) มีการกำหนดหน้าที่ ความรับผิดชอบ โดยการมอบหมายงาน หลักความรับผิดชอบนี้ถือว่าใครได้รับมอบหมายงานในหน้าที่ใดต้องรับผิดชอบงานนั้นให้เกิดผลดีที่สุด และต้องสามารถตรวจสอบได้ เพื่อเป็นหลักประกันคุณภาพการศึกษาที่เกิดขึ้น

ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนทุกคนในเขตพื้นที่บริการหรือที่มีความประสงค์จะเข้าเรียนในโรงเรียนรับเข้าเรียนทุกคน ไม่มีการคัดกรองคัดเลือกเหมือนโรงเรียนยอดนิยม จรัญ แสงบุญ (2552 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัญหาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ประสบปัญหาในการบริหารงานวิชาการ คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนต่ำ นักเรียนขาดเรียน นักเรียนออกกลางคัน ปัญหาการบริหารงานบุคคล คือ ขาดครูในภาพรวมขาดแคลนครูบางสาขา ปัญหาการบริหารทั่วไป คือ จำนวนห้องเรียนไม่เพียงพอ ไม่มีห้องพิเศษ ผู้ปกครองไม่สนใจการศึกษาของเด็กในปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับ พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์ (2540 : 4, อ้างถึงใน ไพรัตน์ วงศ์เครือสร และคนอื่น ๆ 2554 : 49) ที่กล่าวว่าเด็กมีพฤติกรรมเกเร ก้าวร้าว ชอบทะเลาะวิวาท และไม่เชื่อฟังนั้น เกิดจากเด็กได้เรียนรู้ อบรม โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจจากบุคคลใกล้ชิดซึ่งได้แก่บิดามารดาเป็นสำคัญ

การบริหารงานวิชาการ เป็นกระบวนการบริหารกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้นตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การวางแผนการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผลการสอนเพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ 2543 : 2) หากผู้บริหารโรงเรียนไม่เอาใจใส่ต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน งานวิชาการจะไม่เป็นไปตามเป้าหมายของโรงเรียน ตรงกับแนวคิดของ Hersey and Blanchard

(1977 : 3) ที่กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการ เป็นงานที่ปฏิบัติกับบุคคลในสถานศึกษา โดยอาศัยบุคคลทั้งรายบุคคล และกลุ่มบุคคล เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของหน่วยงานกรณีโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี ซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 เปิดขยายการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2537 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โรงเรียนได้มีความพยายามจัดการศึกษา โดยใช้รูปแบบการบริหารแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Base Management : SBM) จัดโครงการและกิจกรรมที่เน้นพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาโดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพตามวงจรคุณภาพของ Deming (PDCA Cycle) และประสบผลสำเร็จทำให้โรงเรียนได้รับรางวัลดีเด่นทางวิชาการระดับประเทศหลายรายการเช่น ปีการศึกษา 2552 ได้รับรางวัลรองชนะเลิศระดับประเทศในการประกวดกิจกรรมทางวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (กิจกรรมประกวดทำน้ำพริกและเครื่องเคียง) ปีการศึกษา 2553 ได้รับรางวัลรองชนะเลิศระดับประเทศในการประกวดกิจกรรมทางวิชาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (กิจกรรมประกวดร้องเพลงพระราชนิพนธ์) แต่พบว่าการดำเนินงานทางวิชาการยังประสบปัญหาอยู่มาก เพราะผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้โดยภาพรวมของผู้เรียนอยู่ในระดับต่ำ จากสถิติการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2553 เมื่อนำมาคิดค่าเฉลี่ยโดยรวมทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้จะอยู่ในระดับต่ำ แสดงให้เห็นว่าถึงแม้โรงเรียนจะประสบผลสำเร็จในการจัดกิจกรรมทางวิชาการให้ผู้เรียนมีทักษะทางด้านการปฏิบัติแต่การจัดการเรียนการสอนของครูยังไม่ประสบผลสำเร็จในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง และการจัดเก็บความรู้ให้คงอยู่ในตัวผู้เรียนอย่างยั่งยืน โรงเรียนจำเป็นต้องพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและการสอนของครูเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานวิชาการ จากการศึกษาพบว่า โรงเรียนที่มีการจัดการความรู้ จะมีผลผลิต และการบริการที่ได้รับการยอมรับมากขึ้น (Sallis and Jones 2002 : 72-73) และโรงเรียนที่มีการจัดการความรู้จะทำให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองอย่างชาญฉลาด (Wilson 2002 : 1) การจัดการความรู้ นับว่ามีประโยชน์อย่างมากโดยเฉพาะในโรงเรียน องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการจัดการความรู้ จะเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีค่ามหาศาล เพราะเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เป้าหมาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจของโรงเรียน และความรู้ที่ได้จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อยอดความรู้ และทำให้ครู บุคลากรในโรงเรียนมีการใฝ่รู้และฝึกที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต และโรงเรียนที่มีการจัดการความรู้ที่ดีก็จะมีลักษณะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องการจัดการความรู้จากเอกสารตำราบทความ และผลงานการวิจัยต่าง ๆ เห็นว่าการจัดการความรู้เป็นรูปแบบที่สามารถพัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ประกอบกับผู้วิจัยเป็นผู้บริหารโรงเรียนที่มีความสนใจเรื่องการจัดการความรู้และความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้มาโดยตลอด จึงมีแนวคิดที่จะนำเอารูปแบบการจัดการความรู้มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการปฏิบัติงาน พัฒนาบุคลากร พัฒนาทีมงาน และวัฒนธรรมองค์กรให้เกิดการเรียนรู้ทั่วทั้งองค์กรร่วมกันศึกษา พัฒนาและเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน ทั้งบุคลากรทุกระดับที่ปฏิบัติงานในโรงเรียน โดยใช้ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกลไกในการขับเคลื่อนในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการจัดการความรู้ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3
2. เพื่อประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในองค์กร มาประยุกต์ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

3. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในองค์กรมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR)เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อการจัดการความรู้

พื้นที่และประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้โรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 เป็นพื้นที่ในการวิจัยและกำหนดให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีทุกคนเป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน 2 คน ข้าราชการครู 20 คน พนักงานราชการ 2 คน ลูกจ้างประจำ 1 คน ลูกจ้างชั่วคราว 1 คน รวมทั้งสิ้น 26 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้รูปแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในองค์กร กำหนดกระบวนการจัดการความรู้เป็น 6 ขั้นตอน คือ กำหนดความรู้ แสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ นำไปเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ตามแนวคิดของ Kemmis and McTaggart (1988) ประกอบด้วย ขั้นร่วมวางแผน (Planning) ขั้นร่วมลงมือปฏิบัติ (Action) ขั้นร่วมสังเกตผล (Observation) และขั้นร่วมสะท้อนผล (Reflection) โดยการกระทำซ้ำ 2 วนรอบ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถาม
2. แบบบันทึกการเทียบเคียง
3. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก
4. แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัยและผู้ร่วมวิจัย ซึ่งเป็นทีมที่รับผิดชอบในการดำเนินการจัดการความรู้ การกำกับ ติดตามและประเมินผล ร่วมกันติดตามผลและเก็บรวบรวมข้อมูลจากการปฏิบัติการวิจัยในแต่ละรอบ โดยดำเนินการใน 2 ระยะ คือ ในระหว่างดำเนินกิจกรรมตามแผนการจัดการความรู้ และในตอนหลังจากการดำเนินกิจกรรมนั้นสิ้นสุดลง โดยใช้วิธีการและเครื่องมือตามที่ระบุไว้ในแต่ละกิจกรรม นอกจากนั้นผู้วิจัยยังใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) กรณีเมื่อต้องการข้อมูลที่เป็นรายละเอียดและคำยืนยัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการบันทึกการสนทนา ใช้วิธีการตีความสร้างข้อสรุป โดยใช้หลักการทฤษฎีเชิงอุปนัย (Induction) ตามรูปแบบ ความหมาย ความสัมพันธ์ และผลกระทบของปรากฏการณ์ที่รับรู้ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง รวมถึงการวิเคราะห์โดยใช้ประสบการณ์ของผู้วิจัยที่ถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ด้วย
2. ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้จากแบบสอบถามความต้องการใช้รูปแบบการจัดการความรู้ของครู แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการความรู้ แบบสอบถามความพึงพอใจในการใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการจัดการความรู้เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของครู และแบบประเมินผลการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการจัดการความรู้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ 1) สถิติพื้นฐาน การหาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) สถิติที่ใช้หาคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ แบบทดสอบความยากง่าย (P) และอำนาจจำแนก (r) 3) ค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถามใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) 4) ค่าความเชื่อมั่น

ของแบบสอบถามใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach 5) สถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดการความรู้ก่อนและหลังการทดลอง ใช้ t-test

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 มีการดำเนินการจัดการความรู้โดยภาพรวมมีการดำเนินการในระดับปานกลาง และบุคลากรมีความต้องการให้โรงเรียนดำเนินการจัดการความรู้ในโรงเรียน โดยภาพรวมมีความต้องการในระดับมาก

2. โรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีได้นำวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ โดยประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ในองค์กร ดำเนินการตามกระบวนการจัดการความรู้ 6 ขั้นตอน คือ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การนำความรู้ไปใช้และใช้ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Kemmis and McTaggart ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) โดยกระทำซ้ำ 2 วนรอบ

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากผลการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ในปีการศึกษา 2554 เมื่อเปรียบเทียบกับปีการศึกษา 2553 เพิ่มขึ้น โดยเฉลี่ย 8.91 และ 3.32 ตามลำดับ ความรู้ความเข้าใจของครูและบุคลากรทางการศึกษาก่อนและหลังการดำเนินงานมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความพึงพอใจของครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการอยู่ในระดับมาก

อภิปรายผล

1. จากผลการวิจัยพบว่าโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 มีการดำเนินการจัดการความรู้โดยภาพรวมมีการดำเนินการในระดับปานกลาง สอดคล้องกับผลการวิจัยของฉลองรัฐ อินทรีย์ (2550 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชธานี พบว่า ก่อนการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ คณะพยาบาลศาสตร์ มีการดำเนินกิจกรรมที่เป็นการจัดการความรู้บางองค์ประกอบ แต่ยังไม่เป็นระบบ และไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนและสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นันทรัตน์ ศรีนุ่นวิเชียร (2548 : 87) ที่ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการความรู้ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และประสิทธิภาพของกลุ่มงานการพยาบาล โรงพยาบาลสังกัด กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข เขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้ของพยาบาลประจำการ โรงพยาบาลของรัฐ สังกัดกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข เขตกรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับปานกลาง พยาบาลประจำการรับรู้ว่าจะตนเองได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มงานพยาบาล โดยให้โอกาสแก่บุคลากรทางการพยาบาล บอกถึงความต้องการ และสามารถแสวงหาความรู้ได้ทั้งจากภายในและภายนอกหน่วยงาน ส่วนความคิดเห็นของบุคลากรด้านความต้องการให้โรงเรียนดำเนินการจัดการความรู้ พบว่า บุคลากรในโรงเรียนมีความต้องการให้โรงเรียนนำการจัดการความรู้มาใช้โดยภาพรวมมีความต้องการในระดับมาก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะการจัดการความรู้เป็นเรื่องใหม่และมีความสำคัญและจำเป็นที่หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ต้องนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการในโลกยุคปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge Based Economy) เป็นเศรษฐกิจที่ต้องอาศัยความรู้เป็นตัวขับเคลื่อนหลัก (บุรุษย์ ศิริมหาสาร 2550 : 11)

2. โรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีได้ประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการความรู้ เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และนโยบายด้านการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการ มีการพัฒนาศักยภาพของทีมงาน

โดยการศึกษาดูงานโรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จ มีการทำงานร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความรู้ให้มีประสิทธิภาพ จะทำให้ง่ายต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ให้นักเรียนเข้าถึงองค์ความรู้ได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของ บุญจันทร์ สีสันต์ (2554 : บทคัดย่อ) ที่วิจัยเรื่อง การพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสำเร็จในการจัดการความรู้ของโรงเรียนในฝัน พบว่าความสำเร็จของการจัดการความรู้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของทีม และภาวะผู้นำภายในทีม มีการกำหนดความรู้ในงานวิชาการตามที่กำหนดในหลักสูตรแกนกลางเพื่อ คัดเลือก กำหนดหัวข้อ สารการเรียนรู้และกำหนดผู้รับผิดชอบทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ เพื่อจัดทำแผนการจัดการความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วัฒนา บันเทิงสุข (2546 : บทคัดย่อ) ที่ทำการศึกษารื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชาดดับเต่า จังหวัดระยอง พบว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในองค์กร เป็นการถ่ายโอนความรู้ที่ทำให้ห้องการอยู่รอดและบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพภายใต้องค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร

3. ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยรวมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในปีการศึกษา 2554 เพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับปีการศึกษา 2553 จากการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ทั้งนี้เป็นเพราะการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้ครูเห็นความสำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนและนำไปปฏิบัติ ทำให้นักเรียนได้รับประโยชน์สูงสุดในการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การเรียนรู้จากการไม่ใฝ่เรียนไม่ใฝ่รู้ซึ่งเป็นอุปสรรคของการเรียน เป็นนักเรียนที่ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ส่งผลดีต่อคุณภาพผู้เรียนรายบุคคล สอดคล้องกับ ประพนธ์ ผาสุกยัต (2547) ที่กล่าวว่า อุปสรรคต่อการพัฒนาการจัดการความรู้ที่ปิดกั้นการพัฒนา คือ 1)การไม่พูดไม่คุย 2)การไม่เปิดไม่รับ 3) การไม่ปรับ ไม่เรียน 4) การไม่เพียร ไม่ทำ

ผลที่เกิดกับครูและบุคลากรทางการศึกษา คือ ความรู้ความเข้าใจในการจัดการความรู้เพิ่มขึ้น จากการตรวจสอบรายงานผลการทดสอบก่อนและหลังการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อาจเป็นเพราะการจัดการความรู้ทำให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในกลุ่มสาระการเรียนรู้และระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ มีการแบ่งกลุ่มนักเรียน เพื่อทำกิจกรรมที่ได้เรียนรู้และปฏิบัติจริง ทำให้นักเรียนมีประสบการณ์ และสรุปองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองอย่างมั่นใจ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ บุญธรรม โบราณมูล (2548 : บทคัดย่อ) ที่ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่นพบว่า วัฒนธรรมของการมีส่วนร่วม สร้างบรรยากาศให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันภายในองค์กร เป็นการถ่ายโอนความรู้ที่ทำให้ห้องการอยู่รอดและมีประสิทธิภาพ

ความพึงพอใจของครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อการใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนโดยรวมอยู่ระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการบริหารจัดการความรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ความสนใจของครู และตรงกับบทบาทหน้าที่ของครูและบุคลากรทางการศึกษาในการแสวงหาแนวทางพัฒนาคุณภาพการศึกษาสอดคล้องกับ บูรณชัย ศิริมหาสาร (2550 : 11) ที่กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นเรื่องใหม่และมีความสำคัญและจำเป็นที่หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ต้องนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการในโลกยุคปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นยุค เศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge Based Economy) เป็นเศรษฐกิจที่ต้องอาศัยความรู้เป็นตัวขับเคลื่อนหลัก และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุรัตน์ ดวงขาทม (2549 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ : กรณีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า มีความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เกิดขึ้นกับบุคลากร ในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์กรในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1.1 โรงเรียนควรกำหนดให้การจัดการความรู้ เป็นนโยบายสำคัญที่โรงเรียนจะต้องดำเนินการ เพื่อนำไปสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยประกาศนโยบายให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบ และสื่อสารให้เข้าใจ ตรงกัน

1.2 ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ และนำการจัดการความรู้มาเป็นเครื่องมือ ในการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร และให้การสนับสนุน

2. ข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติ

2.1 โรงเรียนที่จะนำรูปแบบการจัดการความรู้ไปใช้ในการดำเนินการจัดการความรู้ในโรงเรียน ต้องเตรียมบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจ มีแผนการจัดการความรู้ และปฏิบัติตามขั้นตอนการจัดการความรู้

2.2 โรงเรียนควรสร้างวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ส่งเสริมให้บุคลากรทุกคนในโรงเรียน เป็นคนที่ใฝ่เรียนรู้ ใฝ่พัฒนา มองหาโอกาสในการปรับปรุงตัวเอง ปรับปรุงงานอยู่ตลอดเวลา

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการความรู้ในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน

3.2 ควรศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อการบริหารงานวิชาการด้านการประกัน คุณภาพการศึกษา ด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

เอกสารอ้างอิง

จรัญ แสงบุญ. การจัดการศึกษาของโรงเรียนขยาย โอกาสทางการศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัด

เชียงใหม่. การค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552.

ฉลองรัฐ อินทรีย์. การพัฒนารูปแบบการจัดการ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชธานี. วิทยานิพนธ์ การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2550.

นันทรัตน์ ศรีอนุวิเชียร. ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการความรู้ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และประสิทธิผล ของกลุ่มงานพยาบาลโรงพยาบาลสังกัดกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข เขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

บุญจันทร์ สีสันต์. การพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสำเร็จในการจัดการ ความรู้ของโรงเรียนในฝัน. ปริญญาโททางการศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2554.

บุญธรรม โบราณมูล. ปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลนคร ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2548.

บุรณชัย ศิริมหาสาร. จัดการความรู้สู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพฯ : แสงดาว, 2550.

ประพนธ์ ผาสุกยัต. การจัดการความรู้ : ฉบับมือใหม่หัดขับ. กรุงเทพฯ : ไยไหม, 2547.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2543.

ไพรัตน์ วงศ์เครือสร, สุวิมล โพธิ์กลิ่น และไพบุลย์ ดิษสว่าง. “การศึกษาสภาพและปัญหาในการดำเนินงาน ตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาภาคเหนือ เขต 3,” วารสารบริหารการศึกษามหาบัณฑิต. 11, 2(กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2554) : 49.

- วัฒนา บันเทิงสุข. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากตบเต่า จังหวัดระยอง. ปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา, 2546.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. สถิติทางการศึกษาปี 2554 : กลุ่มสารสนเทศ สำนักงานนโยบายและแผน.
(ออนไลน์) 2554 (อ้างเมื่อ 20 มิถุนายน 2555). จาก : <http://www.bopp-obec.info/home>
- สุรัตน์ ดวงชาทม. การพัฒนาสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ : กรณีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มหาสารคาม เขต 2. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2549.
- Hersey, Paul, and Kenneth H. Blanchard. **Management of Organization Behavior : Utilizing
Human Resources.** 3rd ed. Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 1977.
- Kemmis, S. and R. McTaggart. **Action and Knowledge: Breaking the Monopoly with
Participatory Action- Research.** New York : Apex, 1991.
- Maquardt, M. J. and A. Reynolds. **The Global Learning Organization.** New York : IRWIN, 1994.
- Sallis, E. and G. Jones. **Knowledge Management in Education.** London : Kogan Page, 2002.
- Wilson, Bruce. **The Secondary International Forum on Education Reform : Key Factors in
Effective Implementation.** Bangkok : Photocopied, 2002.

